

Institut za uporedno pravo

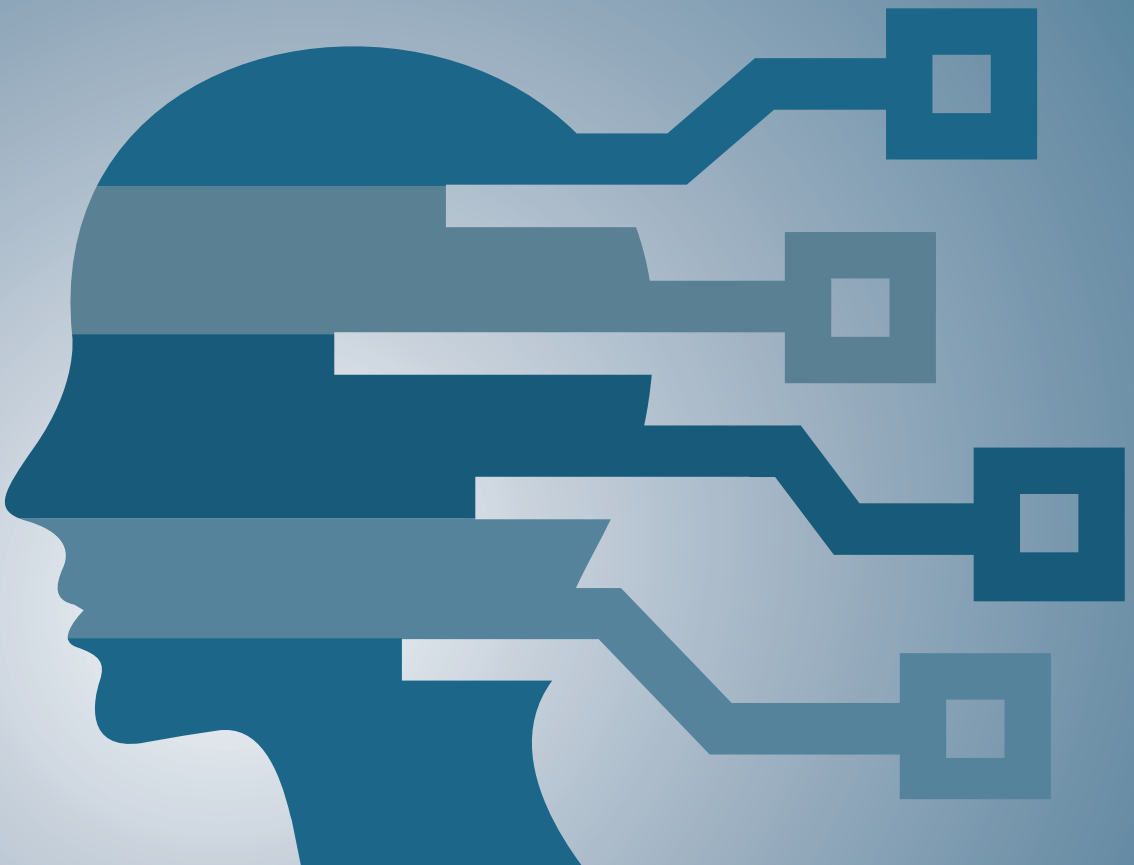

Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и дигитални центар
САНУ

Приредио / Edited by: Драган Прља

ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

ПРАВНИ АСПЕКТИ
ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS
OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

Изавачи

Институт за упоредно право, Београд
Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и
дигитални центар САНУ

Published by

Institute of Comparative Law, Belgrade
Serbian Academy of Sciences and Arts
Audiovisual Archive and Center for
Digitization of SASA

За издаваче

Владимир Чоловић
Радослав Зеленовић

For the Publishers

Vladimir Čolović
Radoslav Zelenović

Рецензенти

Проф. др Стеван Лилић
Проф. Иоана Васиу
Проф. др Митар Лутовац

Reviewed by

Prof. dr Stevan Lilić
Prof. Ioana Vasiu Ph. D.
Prof. dr Mitar Lutovac

Лектура и коректура

Невенка Жалац

Proofreading

Nevenka Žalac

Тираж

500

Copies

500

ISBN 978-86-80186-24-5 (ИУП)
ISBN 978-86-7025-745-0 (САНУ)

ISBN 978-86-80186-24-5 (ICL)
ISBN 978-86-7025-745-0 (SASA)

Припрема и шtamпа

Досије студио, Београд

Prepress and Printing

Dosije studio, Belgrade

ПРАВНИ АСПЕКТИ
ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS
OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

Приредио / Edited by
Драган Прља

Београд, 2017

Издавање ове књиге и одржавање научног скупа финансијски су помогли
Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и дигитални центар САНУ
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

© Институт за упоредно право, 2017.

Сва права задржана. Ниједан део ове књиге не може бити репродукован, преснимаван или преношен било којим средством – електронским, механичким, копирањем, снимањем, или на било који други начин без претходне сагласности аутора и издавача.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР/FOREWORD	7
<i>Марио Рељановић, Драјан Прља</i>	
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – НОРМАТИВНИ АСПЕКТИ / DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE IN THE REPUBLIC OF SERBIA – NORMATIVE ASPECTS	9
<i>Ана Бајрићевић</i>	
ПРАВНИ ОКВИРИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ: МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И СТАЊЕ У СРБИЈИ / LEGAL FRAMEWORKS FOR DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE: INTERNATIONAL STANDARDS AND CONDITIONS IN SERBIA.....	23
<i>Дражен Церовић</i>	
ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ У ЦРНОЈ ГОРИ / LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE IN MONTENEGRO.....	35
<i>Андреј Дилићенски</i>	
СУДСКИ СЛУЧАЈЕВИ БЕЗАНИ ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈУ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ И ЊЕНА ДОСТУПНОСТ У САЈБЕР ПРОСТОРУ / COURT CASES RELATED TO THE DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE AND ITS AVAILABILITY IN CYBERSPACE	55
<i>Јелена Косић, Милош Сјанић</i>	
НАДЛЕЖНОСТИ У ПОСТУПКУ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА – УПОРЕДНОПРАВНА ИСКУСТВА / COMPETENCES OF STATE AUTHORITIES DURING CULTURAL HERITAGE'S DIGITISATION PROCEDURE – EXPERIENCES FROM THE COMPARATIVE LAW.....	69
<i>Гордана Гасми, Вања Кораћ, Сања Прља</i>	
ЕВРОПСКА УНИЈА И ДИГИТАЛИЗАЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / EUROPEAN UNION AND DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE	83
<i>Драјан Јовашевић</i>	
ЗАШТИТА БЕЗБЕДНОСТИ ДИГИТАЛНИХ БАЗА ПОДАТАКА О КУЛТУРНОЈ БАШТИНИ СРБИЈЕ / SECURITY PROTECTION OF THE DIGITAL DATABASES OF CULTURAL HERITAGE OF THE REPUBLIC OF SERBIA.....	93

<i>Иза Разија Мешевих</i>	
АУТОРСКОПРАВНИ И ПРАКТИЧНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / COPYRIGHT ISSUES AND PRACTICAL ASPECTS REGARDING DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE.....	111
<i>Миодраг Савових, Данило Рончевих</i>	
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА ИЗМЕЂУ ЗАШТИТЕ АУТОРСКОГ ПРАВА И ПРАВА КОРИШЋЕЊА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / DIGITISATION BETWEEN THE PROTECTION OF COPYRIGHT AND THE RIGHT TO USE CULTURAL HERITAGE.....	131
<i>Наша Мрвић Пејрових, Владимир Чолових</i>	
УПРАВЉАЊЕ КОЛЕКТИВНИМ ПРАВИМА И ДИГИТАЛИЗОВАНА КУЛТУРНА БАШТИНА / COLLECTIVE RIGHTS MANAGEMENT AND DIGITALIZED CULTURAL HERITAGE	147
<i>Катица Томић</i>	
ПРОБЛЕМ ОДГОВОРНОСТИ У ПРОЦЕСУ АУТЕНТИФИКАЦИЈЕ УМЈЕТНИЧКОГ ДЈЕЛА, ТРАНСПАРЕНТНОСТ И BLOCKCHAIN ТЕХНОЛОГИЈА / THE PROBLEM OF LIABILITY IN THE AUTHENTICATION OF ARTWORKS, TRANSPARENCY AND BLOCKCHAIN TECHNOLOGY	157
<i>Никола Паунович</i>	
ЗНАЧАЈ ИЗРАДЕ БАЗА ПОДАКА О УКРАДЕНИМ КУЛТУРНИМ ДОБРИМА У ЦИЉУ СПРЕЧАВАЊА НЕДОЗВОЉЕНЕ ТРГОВИНЕ ПРЕКО ИНТЕРНЕТА / IMPORTANCE OF CREATING DATABASES OF STOLEN CULTURAL GOODS FOR PREVENTION OF ILLICIT TRAFFICKING VIA INTERNET	169
<i>Драгана Столић, Тајјана Брзуловић Сјанисављевић</i>	
ДИГИТАЛНИ РЕПОЗИТОРИЈУМ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ – RHAIDRA: ПРАВНИ АСПЕКТ / DIGITAL REPOSITORY OF THE UNIVERSITY OF BELGRADE – RHAIDRA: LEGAL ASPECT	181
<i>Јелена Машијашевић, Јоко Драгојловић</i>	
ДИГИТАЛНА АГЕНДА ЗА СРБИЈУ – ПРИОРИТЕТИ СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА И ЗНАЧАЈ ЗА ОБЛАСТ КУЛТУРЕ / DIGITAL AGENDA FOR SERBIA – PRIORITIES OF STRATEGIC DOCUMENTS AND THE IMPORTANCE FOR CULTURE.....	193

ПРЕДГОВОР

Дигиталне технологије и интернет омогућили су потпуно нови ниво заштите културне баштине, као и нове облике доступности дигитализоване културне баштине у сврху забаве, образовања, истраживања и обављања разних послова у домену културе. Нове могућности, наравно, обилују и новим изазовима којима морамо да изађемо у сусрет. Ти изазови су техничке природе, организационе природе, научне природе, па и правне природе. Правно уређивање области дигитализације културне баштине у складу са савременим трендовима од изузетног је значаја за успех процеса дигитализације културне баштине. Нажалост правни аспекти дигитализације културне баштине већ су годинама запостављени, а процес дигитализације траје скоро двадесетак година. Недостатак правне литературе из области дигитализације културне баштине настојали смо да ублажимо објављивањем овог зборника радова са научне конференције одржане 19. октобра 2017. г. у Београду под називом „Правни аспекти дигитализације културне баштине“.

У овој књизи представљено је четрнаест рецензираних оригиналних научних радова који обухватају питања нормативног регулисања надлежности за дигитализацију културне баштине у Србији, земљама у региону и земљама Европске уније, питања међународних правних стандарда за дигитализацију културне баштине, питања судских случајева везаних за дигитализацију културне баштине и њену доступност у сајбер простору, питања заштите безбедности дигитализованих података, питања ауторских права и интелектуалне својине везаних за дигитализацију културне баштине, питања управљања колективним правима, питања проблема одговорности у процесу аутентификације уметничких дела, питања значаја израде база података о украденим културним добрима, као и нека друга правна питања везана за дигитализацију културне баштине. У књизи су представљени и неки примери из праксе, као што је то пример дигиталног репозиторија Универзитета у Београду – Phaidra.

Почетни корак у обједињавању знања из области правних аспеката дигитализације културне баштине је направљен, а надамо се да ће се истраживање у овој области наставити, да ће се резултати тих истраживања објављивати, и да ће у будућности дигитализацију културне баштине пратити адекватно уређена многобројна правна питања.

Београд, 2017.

Приређивач

ПРОБЛЕМ ОДГОВОРНОСТИ У ПРОЦЕСУ АУТЕНТИФИКАЦИЈЕ УМЈЕТНИЧКОГ ДЈЕЛА, ТРАНСПАРЕНТНОСТ И BLOCKCHAIN ТЕХНОЛОГИЈА

Апстракт

Стилне промјене у друштву, технолошки развој, глобализација и модерне информацијске технологије пружају нове, најпредније и боље могућности процијене и ујврђивања аутентичности умјетничких дјела. Овај развој израћен је ојромним порастом тржишне вриједности слика, графика и друћих ликовних умјетности, а тиме и откривања кривојворених или појрешно процијењених умјетнина. Проблем ујврђивања аутентичности умјетничких дјела одувјек је задавао велике лавобоље историчарима умјетности, колекционарима, аукцијским кућама, трговцима умјетнинама и галеристима, а недосћаајак законске регулативе којима се одређују потребне квалификације за звање „стручњака за умјетнине“ и ишћање њихове одговорности стварају проблем увођењу правно-социјално-економских принципа тржишној вредновања умјетничких дјела. Недосћаајак транспарентности, комплексности тржишћа умјетнина збој великој броја различитих посредника, учесћалости набављања умјетнина од сумњивим околностима осћваља ојворено ишћање зашћитне кућаца умјетничких дјела. Ујраво из ових разлоја постоји интерес индустрије умјетнина за blockchain технологију, а велики број старји-уј компанија исћражују примјену тренућних пословних модела базираних на блокчејхаин технологији како би омојучили доказивање ујшћних ашрибуција и кривојворених умјетничких дјела.

Кључне ријечи: аутентификација, транспарентност, кривотворине, тржиште умјетнина, blockchain технологија, Bitcoin

1. УВОД

Умјетничко дјело није нарочито цијењено и поштовано на темељу вањског изгледа, већ првенствено на основу аутентичности умјетника и умјетничког дјела тј. изворних облика традиционалних умјетничких форми као одраз традиционалног стила, стилских карактеристика које су везане за одређене временске оквире, као и ауторе идеја и реализација ових умјетничких творби. Иако аутентификација, процјена вриједности и по-

* Магистар правних наука, Rechtsanwalte BVM, 1010 Vienna, Austrija, e-mail: katicatomic123@gmail.com.

тврда вјеродостојности одређеног умјетничког дјела има значај за развој умјетности кроз повијест човјечанства, успоставу квалитета и вјеродостојности, истовремено индустријализација друштва и могућност репродукције умјетничких дјела уз помоћ апарата (дагеротипије, фотографије, филма, радија) угрозила је јасну разлику између првоступањских умјетничких објеката и њихових фалсификата.¹

Аутентичност умјетничког дјела осигурава да је атрибут илустрације тачно препознат. Приликом аутентификације умјетнине, стручњаци не само да акредитирају ауру повезану с умјетничким дјелом, него такођер морају одлучити што је од културног значаја, а што није. Према извјештају о тржишту умјетности Европског сајма ликовних умјетности TEFAF (The European Fine Art Fair – TEFAF) за 2017 годину,² у 2016. години продано је умјетничких дијела у вриједности од 45 милијарди долара на глобалној разини. Због папирнате природе умјетничких трансакција, постоје бројни проблеми утврђивања поријекла и сљедивости умјетничких дјела. Тржиште умјетнина и њихови судионици ослањају се на папирнате потврде и примитке који се лако могу изгубити, мијењати или украсти, а историја је показала да су лажне потврде о аутентичности умјетничког дјела уобичајена појава.

Провјере и сигурност у процедури оцјењивања аутентичности дјела, а посебно дјела старих мајстора има посљедице за тржиште у облику утјецаја на економску вриједност умјетничких дјела.³ Питање аутентичности умјетничког дјела има различите димензије због односа између проматрања дјела (повијесно-културно и у умјетничком контексту) и знанствено утемељених мишљења о аутентичности.⁴ Развојем техника за процјену аутентичности умјетничког дјела, стручњаци су подвргнути већој контроли и надзору, а могућности идентифицирања неточних атрибута су знатно веће. Осим тога, многим колекционарима на тржишту умјетнина недостаје стручно знање и потпуно се ослањају на аутентификацију које пружају трговци или независни савјетници када желе продати или купити умјетничко дјело. Проблем представља што нема посебно одређених стручних квалификација за процјенитеље умјетнина одређених у закону, а недостатак надзора може довести до трговине кривотворених дјела и других упитних трговачких радњи.⁵

1 Friederike von Brühl, *Marktmacht von Kunstexperten als Rechtsproblem: der Anspruch auf Erteilung einer Expertise und auf Aufnahme in ein Werkverzeichnis*, 2008, стр. 53–54.

2 Доступно на: <http://1uyxqn3lzds2ytyzj1asxmmmpt.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2017/03/TEFAF-Art-Market-Report-20173.pdf> (задњи приступ 27.06.2017).

3 S. Hufnagel, D. Chappell, *The Beltracchi Affair: A Comment and Further Reflections on the „Most Spectacular“ German Art Forgery Case in Recent Times*, *Art Crime*, Palgrave Macmillan UK, 2016, стр. 9–20.

4 Термини као што је „проматрање“, „познавање“ и слични термини за стручно мишљење о аутентичности не требају бити ограничавајући, него опћенита референца за мишљења темељено на проматрању стручњака различитих подручја који познају рад неког умјетника или умјетничког периода или темељен на традиционалним облицима знанственог тестирања.

5 Да би се избјегле погрешене процјене умјетничког дјела, купцима се у САД-у савјетује да одаберу овлаштене процјенитеље из главних акредитацијских тијела: American Society of Appraisers (ASA); Art Dealers Association of America (ADAA), Appraisers

Ово отвара и правно питање одговорност стручњака и продавца за приписивање и продају кривотворина. Импликације о аутентичности умјетничког дјела указале су да је поступак провјере аутентичности и транспарентности од изузетне важности, а рјешење проблема око аутентичности можда се налази у потенцијалима blockchain технологије. Blockchain технологија обезбјеђује нову платформу за ствараоце интелектуалне својине да би могли наплатити своју својину, дигитални регистар умјетничких дјела, укључујући и сертификате о аутентичности дјела, стање и власништво.⁶

У наставку рада анализираћемо питање одговорности стручњака за процјену вриједности и потврду вјеродостојности умјетничког дјела. Комплексност овог питања произлази из чињенице да на процјену умјетничког дјела утјечу многи контекстуални и неформални моменти попут тренутног естетског укуса неке друштвене елите или скривених договора, рејтинг листа, топ листа који обликују процјенитељи и сл, а режим лиценцирања / акредитације, стандард образовања, професионализам који би квалифицирао стручњаке као експерте је нејасан и није законски одређен. Такођер, упознат ћемо се са блокцхаин технологијом која пружа већу транспарентност и могућност праћења поријекла и пословних трансакција на подручју тржишта умјетнина као и провјере власништа, а са циљем да се осигура аутентичност уметничког дела.

2. КРИВОТВОРЕЊЕ УМЈЕТНИЧКИХ ДЈЕЛА

Дефиниција кривотворење према Merriam Webster рјечнику је „лажна израда или копирање документа како би се преварило људе „или“ нешто што је лажно направљено или копирано како би преварило људе“.⁷ Колоквијална конструкција ове дефиниције за умјетничке кривотворине је копирање и продаја умјетничких дјела како би се заварао народ.⁸ За разлику од копирања новца (тј. кривотворење новчаница) или кривотворења имена платитеља на преносивом вриједносном папиру (обвезнице и дионице), умјетничка кривотворина није нужно точна копија постојећег рада. Често је кривотворени умјетнички рад учињен „у стилу“ одређеног признатог умјетника и његовом опусу придодаје се ново дјело јер постоји већа вје-

---

Association of America (AAA), Appraisal Foundation (AF), The International Society of Appraisers (ISA), Private Art Dealers Association (PADA) итд. Ова тијела осигуравају строгу обуку за процјенитеље умјетнина, а што доводи до сертификирањ њихових чланова.; Eugene Victor Thaw Interviewed by Ronald D Spencer, 'The Authentic Will Win Out' in Ronald D Spencer (ed), *The Expert Versus the Object – Judging Fakes and False Attributions in the Visual Arts*, Oxford University Press, 2004, str. 73.

6 D. Tapscott, A. Tapscott, *Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin Is Changing Money, Business, and the World*, New York 2016, str. 164.

7 Forgery, Merriam-Webster: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/forgery>.

8 Постоје двије врсте кривотворина, кривотворина појединачног умјетничког дјела (енгл. *fake*, њем. *falsch*) и кривотворина стила неког признатог умјетника (енгл. *forgery*, њем. *Kunstfälschung*). Детаљније погледати: Стефан Ристић, *Идентитет уметничког дела, Филозофија и друштво*, бр. 2, Београд, 2010, стр. 295.

роватноћа да ће копија познатог рада бити откривена за разлику од „неоткривеног“ новог дјела објелодањеног јавности и тржишту по први пут.⁹

Правне мјере везане за кривотворење умјетничких дјела познате су од давнина, након што је приписивање умјетничког опуса постао начин зараде, а израда умјетнина једноставнија. Један од најранијих извјешћа о правним радњама подузетим против кривотворитеља потиче од Giorgio Vasari талијанског сликара и архитекта, који је познат по свом животопису талијанских умјетника под називом „Животи славних сликара, кипара и архитеката“.¹⁰ Васари је у наведеној књизи написао да је њемачки ренесансни сликар, графичар и теоретичар умјетности Albrecht Dürer 1506. године отпутовао у Венецију да би подигао тужбу против талијанског бакроресца Marcantonio Raimoni за израду копија у бакрорезу (угл. дрворезу) циклус слика из живота Блажене Дјевице Марије Albrecht Dürer-а. Заштита ауторских права у то вријеме није постојала, а Albrecht Dürer је постигао само дјеломичну побједу тј. споразум да Raimoni неће у будућности репродуцирати Dürer –ово име или монограм на дјелима које копира.¹¹

Један од првих пријављених случајева тужбе за накнаду штете против стручњака за умјетност у САД која је укључила свједочење вјештака за умјетнине било је судски спор Hahn против Duveen-а око криве атрибуције умјетничког дјела Леонарда да Винчиа.¹² Први записи о кривотворењу умјетничких дјела појављују се у Енглеској крајем 18. стољећа у изворима енглеске судске праксе, а у једном од најранијих судских спорова, Jendwine v. Slade, двије слике, које су заправо биле копије, су продане као оригинална умјетничка дјела.¹³ Овај се случај претворио у праву судску битку, а неколико реномираних стручњака тог времена су позвани да дају своје мишљење о идентитету умјетничких слика, али аутентичност се није утврдила.¹⁴

Предмет спорова ове врсте представљају мјешавину одштетног и уговорног права. Разочарани купац обично тужи продавца за пријевару и погрешно представљање или због кршења „јамства“¹⁵ које продаваатељ

9 Jehane Ragai, *The Scientific Detection of Forgery in Paintings*, Proceedings of the American philosophical society, Vol. 157, No. 2, 2013, стр. 164–174.

10 Погледати: Giorgio Vasari, *The Lives of the Most Excellent Painters, Sculptors, and Architects*, Oxford University Press, 1991. Прво издање, Torrentino 1550 године, допуњено издање 1568. године.

11 Christopher L. C. E. Witcombe, *Copyright in the Renaissance: Prints and the Privilegio in Sixteenth-Century and Rome*, Brill Leiden Boston 2004, стр. 81.

12 Hahn v. Duveen, 234 N.Y.S. 185 (N.Y. Sup. Ct. 1929). Детаљније о овом случају погледати: Leila Amineddoleh, *Purchasing Art in a Market Full of Forgeries: Risks and Legal Remedies for Buyers*, International Journal of Cultural Property, 2015, стр. 421.

13 Jendwine v. Slade, 2 Esp. 572, 170 Eng.Rep. 459 (N.P.1797).

14 Merryman, Elsen, *Law, Ethics, and the Visual Arts*, Fifth Edition, Kluwer Law International, 2007, стр. 1092.

15 Јамство може бити дефинирано у комерцијалном смислу као „обећање или споразум продавца“ да продан артикл има одређене квалитете или продавца да има добру репутацију. Детаљније: Patty Gerstenblith, *Picture Imperfect: Attempted Regulation of the Art Market*, William & Mary Law Review, Vol. 29, Issue 3, 1988, стр. 505.

даје купцу. Када државни правни прописи не обезбијеђују довољно правне заштите, а спорове о пријевари је готово немогуће доказати, купци могу бити заштићени према општим одредбама уговорног права. Оправдано је у овим случајевима тврдити да идентитет умјетника представља битан састојак уговора. У уговорном праву, битни састојак уговора је одредба уговора која се односи на значајна питања, као што су предмет, цијена, количина или плаћање.¹⁶

Купац који купује слику која се приписује одређеном аутору нпр. аустријском сликару Oskar Kokoschk-и као изворном и аутентичном дјелу тог аутора, разумно очекује да је атрибуција Oskar Kokoschk-а значајна, а што значи да представља битни састојак уговора и сматра се да повреда ове врсте допушта оштећеној странци да раскине уговор о купопродаји робе. Такођер, чл.25. Конвенције УН-а о уговорима о међународној продаји (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods – CISG) одређује да се повреда уговора коју учини једна страна сматра битном ако се њоме узрокује таква штета другој страни да је битно лишава оног што је оправдано очекивала од уговора, осим ако такву посљедицу није предвидјела страна која чини повреду нити би је предвидјела разумна особа истих својстава у истим околностима.¹⁷

Анализирајући да ли је дошло до повреде битних састојака уговора, основни елемент је „штетна радња“, а економски губитак се класифицира као штета ако је значајан и лишава другу страну онога што је/или „имала право очекивати“.¹⁸ Реалност је да нитко не би добровољно платио милијуне долара за слично али неаутентично дјело Oskar Kokoschk-е које није сликано његовом руком. Плаћање цијене аутентичног дјела Oskar Kokoschk-е, али добивање лоше копије, сигурно представља штету за купца. Такођер, уговор је ништаван ако је заснован на погрешном вјеровању оба уговаратеља да постоје чињенице које уствари не постоје нпр. када трговац и купац погрешно вјерују у атрибуцију одређеног умјетничког дјела. Ово се јавља у ситуацијама када је уговорни однос заснован на погрешном вјеровању о битним састојцима уговора нпр. умјетников идентитет.

Приликом рада с клијентима, трговци умјетнина редовно укључују податаке у уговору око ауторског дјела, име аутора, а често и клаузулу о одрицању од одговорности која се односи на аутентичност дјела са роком од 1 мјесеца јамства. Поставља се питање, ако клијент ово потпише, да ли је то разумна обрана за продаватеља умјетнине? Може ли се нетко ослободити од одговорности за продају ствари у вриједности од више милијуна еура у року од једног мјесеца узимајући у обзир да рок од мјесец дана није довољан да купац детаљно истражи аутентичност онога што је

16 Нпр. чл. 145 и наставак Њемачког грађанског законика (*Bürgerliches Gesetzbuch – BGB*); чл 1325 Талијанског грађанског законика (*Codice civile italiano*)...

17 Guide to article 25, CISG, доступно на: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/peclcomp25.html> (задњи приступ 16.07.2017).

18 Leonard Graffi, Cae Law on the Concept of „Fundamental Breach“ in the Vienna Sales Convention, *International Business Law Journal*, 2003, стр. 340.

купио? Имајући у виду све што је изложено, јасно је да је питање које се неизбежно поставља везано за аутентификацију умјетничких дјела заправо питање одговорности стручњака за умјетнине, као и одговорности аукцијских кућа, трговаца умјетнинама и галериста за штету нанесену купцима. У наставку рада упознат ћемо се са одговорношћу процењитеља умјетнина приликом утврђивања аутентичности умјетничког дјела, а нарочита пажња посвећена ће бити питању терета доказа у правним поступцима око утврђивања аутентичности неког дјела.

3. АУТЕНТИЧНОСТ УМЈЕТНИЧКИХ ДЈЕЛА И ТЕРЕТ ДОКАЗА

Процес провјере аутентичности умјетнине изложен је знанственим промјенама. Атрибуције умјетничких дјела се темеље на њиховом познавању, а што само по себи представља нестабилан параметар који произлази из континуираних компаративних анализа, проучавања стила и стилски критичне успоредбе која је подложна честим промјенама.¹⁹ Стручњаци који врше испитивање умјетничког дјела могу само да се ослањају на доступне повијесне, знанствене и умјетничке доказе.²⁰ Нове информације и технологија могу узроковати потребу нових процјена већ утврђених атрибуција умјетничких дјела, а захваљујући резултату процеса истраживања којима се верифицирају, коригирају или исправљају до сада познати подаци, за неколико врло познатих умјетнина је утврђено да су кривотворине.²¹

Главна питања за учеснике на тржишту умјетности је коме треба да се обрате за питање аутентичности ако њихово умјетничко дјело није наведено у каталогу *raisonné*.²² Вјештак за умјетност (енгл. *art expert*, њем. *Kunst-sachverständiger*) није законски регулисана професија и свако може себе назвати умјетничким експертом.²³ Као резултат тога, потврда о аутентификацији је безвриједна осим ако није издата од стране признате особе или институције као надлежне за одређеног умјетника или умјетничку епоху.

Постоје двије врсте тијела надлежних за аутентификацију умјетничких дјела: приватни појединци тј. различите врсте људи, као што су историча-

19 Tilo, Gerlach, Die Haftung für fehlerhafte Kunstexpertisen, Schriftenreihe des Archivs für Urheber-, Film-, Funk- und Theaterrecht (UFITA), Vol 156, Nomos, 1998, стр. 27.

20 Lequette-de Kervennoël, Stéphanie, L'authenticité des oeuvres d'art Broché, La librairie juridique de référence en ligne (LGDJ)m 2006, стр. 176.

21 Ronald D, Spencer (eds) foreword by Eugene Victor Thaw, The Expert Versus the Object: Judging Fakes and False Attributions in the Visual Arts, Oxford University Press, 2004, стр. 73.

22 Каталог са описом умјетничких дјела са објашњењима и научним коментарима.

23 Само за јавно постављене умјетничке стручњаке постоји провјера у погледу способности и квалификација. Bruno Glaus, Haftung für die unrichtige Schätzung von Kunstobjekten, Recht & Steuern, Vol. 1.2008. стр. 58, Доступно на: http://www.private.ag/media/docs/private/2008/01/de/58_Haftung_fuer_die_unrichtige_Schaetzung_von_Kunstobjekten.pdf (задњи приступ 15.07.2017).

ри умјетности, а који су често укључени у публикацију *кашалоа raisonné*, стручњаци за умјетност (често умјетници, главни трговци) и чланови породице или друге странке које је умјетник одредио да поседују високе моралне стандарде.²⁴ Друга врста тијела надлежна за аутентификацију умјетничких тијела укључује групе стручњака који колективно доносе одлуку о аутентичности.²⁵ Поред умјетничких фондација постоје и многе умјетничке институције.²⁶

У Великој Британији стручњаци и трговци умјетнина су добро заштићени, будући да су уговорне обавезе ријетко повезане са њиховим стручним мишљењем.²⁷ Управо из тих разлога, стручњаци и трговци умјетнина слободни су изразити своје лично мишљење за које могу бити одговорни само у случају закљученог уговора²⁸ или јамства,²⁹ или када је уговорна обавеза повријеђена намјерно или крајњом непажњом.³⁰

Према швајцарском закону, не постоје посебна правила која регулишу аутентичност умјетничких дјела. Умјесто тога, примјењују се опште одредбе грађанског права према којима је Савезни суд у Швајцарској квалифициран за аутентификацију умјетничких дјела и уговор о агенцији („*Auftrag*“) према чл. 394 и других чланова Швајцарског закона о облигацијама.³¹ Накнада није неопходан елемент уговора о агенцији,³² агент има

- 24 Под француским законом претпоставља се да потомци умјетника или друге странке које је умјетник одредио имају урођено разумијевање умјетности коју је створио њихов предак и стога имају право издати потврде о аутентичности умјетнине; Van Reeves, *The Rights and Risks of Experts in French and American Courts*, International Foundation for Art Research (IFAR), Vo. 12, No. 4, 2011, стр. 18.
- 25 То укључује умјетничке фондове као нпр. Robert Mapplethorpe Foundation (<http://www.mapplethorpe.org/>), Nikki de Saint Phalle Charitable Art Foundation (<https://nikidesaintphalle.org/>).
- 26 Нпр. Art Institute of Chicago (<http://www.artic.edu/>), Swiss Institute for Art Research (<http://www.sik-isea.ch/en-us/>), Sotheby's Institute of Art (<http://www.sothebysinstitute.com/london/>), IFAR (<https://www.ifar.org/>).
- 27 Pierre Valentin, Panel 2: The Rights and Responsibilities of Authenticating Art, *Columbia Journal of Law & the Arts* 2012, стр. 393 i 405.
- 28 Судац мора утврдити да ли су странке назначиле да мишљење буде уговорни услов. Примјер: *Thos Agnew & Sons Ltd [2002] EWHC 294 (QB)*; Детаљније: Michael E, Jones, *Art Law: A Concise Guide for Artists, Curators, and Art Educators*, Rowman & Littlefield, 2016, стр. 67.
- 29 Велике аукцијске куће углавном обезбијеђују уговорну гаранцију аутентичности купцима у својим уговорима. Примјер: *De Balkany v Christie Manson & Woods Ltd (1997) 16TrLR163*.
- 30 Чл. 2. ст. 1 Закон о погрешном представљању 1967 (*Misrepresentation Act 1967*). Ако је тужитељу упућена лажна изјава стручњака који је због тога потакнут да закључи уговор, стручњак може бити одговоран за погрешно представљање ако је поступио немарно. Примјер: *Thomson v Christie Manson & Woods Ltd and others [2005] EWCACiv555*.
- 31 Нпр. одлука Савезног суда у Швајцарској од 3. јуна 1986. године, BGE 112 II 347 S. 348; Mosimann, Renold (eds), *Kultur, Kunst, Recht – Schweizerisches und Internationales Recht*, Helbing Lichtenhahn Verlag, 2009, стр. 554.
- 32 Чл. 394. ст. 3 Швајцарског законика о облигацијама.

дужност поступати с пажњом добра и уредна трговца савјесно, у корист клијента.³³ Ово се темељи на чињеници да је резултат апсолутна сигурност за аутентификацију умјетничког дјела *de facto* недостижан јер се снажно ослања на субјективан суд процјенитеља.³⁴

Да би се утврдила аутентичност неког умјетничког дјела, знанствени одјели умјетничких галерија и сродних организација користе различите методе које се стално развијају.³⁵ Међутим, аутентификација умјетнине је процјена у одређеном времену и у будућности би могла да буде другачије процијењена јер стручњаци за умјетност не могу гарантовати потпуну точност њихове аутентификације.

У швајцарском праву, стручњак за умјетнине може се заштитити од одговорности у процесу аутентификације дјела ако процјењује вриједност или потврђује вјеродостојност умјетничког дјела у складу са законом. Према уговору о агентури у Швајцарском праву, постоје три главне дужности које треба стручњаци за умјетност поштовати: дужност да пажљиво проведе аутентификацију,³⁶ дужност да дјелује у најбољем интересу клијента,³⁷ и дужност да дају информације о поступку провјере аутентичности умјетничког дјела.³⁸ Опћенито, стручњаци за умјетнине могу се ослонити на три приступа како би се утврдила вјеродостојност умјетничког дјела: стилистичко знање, умјетничко-повијесна документација и техничка / знанствена анализа.

Стручњак за умјетнине мора донијети стручни закључак на темељу свих чињеница, података и информација да ли је или не умјетничко дјело оригинално или да ли је објект досљедан или неспојив са радом одређеног

33 Аутентификација умјетничког дјела се не може сматрати уговором о дјелу (*Werkvertrag*) према чл. 363 и даље Швајцарског законика о облигацијама јер извођач има обавезу успјешног резултата аутентификације умјетничког дјела.

34 У спору *Harlington & Leinster v Christopher Hull Fine Art* [1991] 1 QB 564, Тужитељ је купио слику од туженог за 6.000 фунти. Слика је описана у аукцијском каталогу да је насликао њемачки импресионист *Gabrielle Munter*. И купци и продавци били су трговци умјетничких дијела у Лондону. Продавци нису били стручњаци за њемачке слике, док су купци специјализовани за њемачке слике. Купци су послали своје стручњаке да прегледају слику пре него што су се сложили да је купе. Након продаје купци су открили да је слика лажна и вриједна мање од 100 фунти. Они су поднијели тужбу засновану на чл. 13 Закона о продаји робе (*The Sale of Goods Act 1979*) из разлога што слика није одговарала опису у каталогу. Апелициони суд у Енглеској донио је одлуку да је тужитељ самим слањем стручњака да прегледају слике означио да продаја више није описана као у каталогу. Чл. 13 Закона о продаји робе примењује се само на робу која се продаје по опису и због тога купци слике нису имали правну заштиту.

35 Већина ових метода развијена је у 20. стољећу, а међу њима су зрачење, анализа ултраљубичастим, инфрацрвеним и рендгенским зракама, сложене кемијске анализе, укључујући спектрографију, термолуминисценцију те одређивање старости радиоактивним изотопима угљика.

36 Стандард „пажљиво“ је објективан и узима у обзир све специфичне околности случаја. Детаљније погледати: *Rolf H. Weber, Basler Kommentar, Obligationenrecht I, Art. 1–529 OR, Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt and Wolfgang Wiegand (eds.), 2010, чл. 398.*

37 Чл. 398. ст. 2. Швајцарски законик о облигацијама.

38 *Ibidem*, чл. 400.

умјетника. Разлика се прави између терета доказивања у правним поступцима иazine сигурности у којима стручњаци морају изразити своје мишљење. Терет доказивања је терет који странка у правном поступку мора доказати као одређену чињеницу истиниту или неистиниту – у тренутном контексту, да је умјетничко дјело (или није) аутентичан рад који је створио атрибутирани умјетник.

Према Њемачком грађанском закону доказни стандард је врло висок и од важности је да се повуче јасна црта разликовања између оцјене доказа (и са њоме повезаног стандарда доказа потребног да би судица стекао увјерење о релевантним чињеницама) и терета доказивања. Оцјењујући доказе, судица настоји испитати постоје ли или не постоје увјети да се нека чињеница сматра доказаном, а у случају да судица по својој слободној оцјени не узме неку чињеницу за доказану и ако уједно не буде могао узети за доказано нити да она не постоји, долази до примјене (објективни) терет доказивања.

Да би се поједина чињеница сматрала утврђеном, било у позитивном, било у негативном смислу, мора се сматрати „истинитом“ према свим чињеницама случаја и приказаним доказима, што се сматра као потребан ступањ сигурности који одговара (врло) високом ступњу вјеројатности.³⁹ Према изричитим изнимкама од сигурности као основног стандарда утврђености чињеница и прихваћање критерија вјеројатности које дефинира њемачки закон, судица може процијенити истинитости чињенице према стандарду „претежно вјеројатно“⁴⁰, али нити једна од дефинираних изнимки не примијењује се као доказ аутентичности у грађанским споровима везаним за умјетност. У казненом закону примјењује се као доказно правило темељно начело кривичног процесног права „*in dubio pro reo*“, које се користи истовремено за означавање тко носи терет доказивања као и начина на који треба доказати (разборите сумње), а што значи да судица мора узети у обзир чињенице као „истините“ на темељу тога да нема основаности за оправдане сумње.⁴¹

Спајање захтјевних околности везаних за спорове око аутентичности умјетничких дјела произлази из чињенице да се ради о предмету спора који је суду често непознат, а коначно чињенично питање да ли је умјетничко дјело тј. аутентичан рад приписаног умјетника – бинарни или апсолутни. Или предмет спора јест или није аутентичан рад. Двострука правна природа ових спорова разликује се од типичних мање одлучујућих питања којима се судови редовно баве и управо из тих разлога препоручљиво би било поједноставити стандард утврђивања чињеница у споровима око аутентичности умјетничких дјела без обзира о ком се законодавству ради, који разликује терет доказа на три основна ступња сигурности или вјеројатности: (а) разумни ступањ, (б) висок (највиши) и (ц) апсолутну сигурност.

39 Н. Prütting, Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO, 4. Auflage, 2013, § 286 Rn. 40.

40 U. Foerste, H-J Musielak, Voit eds., Zivilprozessordnung: ZPO, 10. Auflage, 2013, § 286 Rn. 21.

41 Y. Ott, Karlsruher Kommentar Strafprozessordnung (StPO), 7. Auflage, 2013, § 261, Rn. 4; A. Schöнке, H. Schröder, Strafgesetzbuch – kommentar, München, 2001, стр. 344.

Међутим, чињенично стање у грађанском поступку не може се никада са апсолутном сигурношћу утврдити будући да су и судије људи ограничених способности опажања и само са субјективним спознајним способностима. Законодавства појединих земаља која се задовољавају са нижим стандардима доказа наставит ће стварати нестабилност на тржишту умјетнина, а и неизвјесност о аутентичности релевантног посла и неспособност доношења законских одредби који би у потпуности ријешили грађански спор о овој теми.

4. BLOCKCHAIN ТЕХНОЛОГИЈА И ИНДУСТРИЈА УМЈЕТНОСТИ

Blockchain технологија је алгоритам који се први пута појављује 2009. године као технологија на којој почива Bitcoin, глобална дигитална валута која се издаје и користи искључиво на интернету. Њен значај лежи у чињеници да је омогућила постизање консензуса (на практичној разини) о еволуцији података о отвореној интернет мрежи омогућујући синхронизацију дистрибутивне дигиталне књиге удјела (енгл. distributed ledger technology), без укључивања поузданог посредника. Bitcoin Blockchain је база података потпуно децентрализирана, а што значи да није у ничијем власништву, нема физичку адресу, не контролира га нити једна удруга, банка или држава, а истовремено је потпуно слободан за кориштење било коме на свијету, анонимно, без потребе за регистрацијом или отварањем рачуна – и без тражења ичијег одобрења.

Иако је ова технологија настала за потребе дигиталне валуте, Bitcoin, многе друге апликације могу се наклонити на Bitcoin blockchain и искористити његов најважнији сигурносни елемент – непромјењивост података. Потенцијал Bitcoin Blockchain технологије највећи је у подручју које би имало користи од дисинтермедијације, тј. могућност P2P (*peer-to-peer*) трансакција као и многим индустријама, а посебно у финансијском сектору.

Тржиште умјетности истражује кориштење Bitcoin-а и других технологија базираних на Blockchain – у како би пратило поријекло умјетничких дијела, а са циљем да се осигура аутентичност умјетничког дијела, као и сигуран и транспарентан начин праћења власништва и кориштења тог дијела, а смањено ризик од превара. Постоји неколико компанија које користе ове дигиталне књиге удјела која се може користити за обезбеђивање неприступачне и цензорно отпорне базе података власништва. Компанија Верисарт⁴² је развила нови начин сертификације и верификације радова и колекционарских производа у реалном времену. Користећи Blockchain технологију дистрибуиране дигиталне књиге удјела, они граде сталну, децентрализовану и анонимну књигу за колекцијску базу свјетске умјетности. Ascribe⁴³, start up са сједиштем у Берлину, омогућава умјетницима да ге-

42 <https://www.verisart.com/about>.

43 <https://www.ascribe.io>.

неришу сертификат о власништву заједно са јединственим криптографским ID-ом који пружа увид у пуну историју умјетничких дјела. Компанија Deloitte из Луксембурга је развила технолошку алтернативу папирнатом путу који нормално доказује поријекло и кретање умјетничког дјела.⁴⁴

Кориштење Blockchain технологије још је у експерименталној фази али већ сада се поставља питање надзора и регулације похрањених информација. Један од највећих изазова у будућности ће се односити на праћење ефеката кориштења ове технологије и регулацију око размјене информација, односно подузимање адекватних мјера у случају различитих злоупотреба или изазивања нестабилности на тржишту.

5. ЗАКЉУЧАК

Утврђивање поријекла умјетничких дјела, откривање кривотворина захтјева транспарентност и размјену информација и пословне трансакције којима претходи одговарајућа експертиза, аутентификација, процјена вриједности и потврда вјеродостојности одређеног дјела. Тржиште умјетности захтјева више квалифицираних процјенитеља који истражују умјетничка дјела на темељу властитих знања, вјештина и анализом података од идентификације аутора (вријеме, однос према другим дјелима у опусу, контекст наруцбе, извори), утврђују значење дјела, његову повијесну и данашњу рецепцију. Такођер, посредовањем стручних процјенитеља умјетници имају више шансе у постизању праведне цијене дјела на тржишту. Све ово захтјева већи број стручњака за умјетнине и законско регулационо њихових стручних квалификација и санкција за погрешне процјене умјетнина. Blockchain технологија има веики потенцијал за тржиште умјетнина бар

44 Примјену Blockchain технологије можемо представити једним примјером. Једна галерија пронађе слику на тржишту коју жели да купи. Одмах након тога слиједе питања аутентичности, тко је првобитно био власник, гдје је слика била изложена. Како Blockchain може да ријеша питање поријекла умјетнине можемо видјети на основу једног примјера праћења пута једног умјетничког дјела. Директор умјетничке галерије у Њујорку жели да посуди једно умјетничко дјело од умјетника у Луксембургу. Након договора о посудби умјетничког дјела између умјетника и галерије; глерија одабере превозно предузеће и наручује да се слика из Луксембурга достави у галерију у Њујорку. Информацију о наруџбини шаљу у Blockchain. Blockchain валидира трансакцију, пронађе је и дода као једну нову карику у ланцу. Трансакције које се не могу валидити, не улазе у Blockchain. Специјални транспортер преузима дјело од умјетника у Луксембургу и транспортује га до аеродрома. Та се трансакција уноси у Blockchain, валидира и додаје се нова карика. Транспортер предаје дјело царини на аеродрому, царина га верификује и пошаље трансакцију у Blockchain. Слиједи валидација и нова карика. Након што авион слети у Њујорк, царина прегледа и потврди пошиљку и преда је специјалном превознику. Трансакцију се уноси у Blockchain и након валидације додаје се нова карика. Транспортер предаје дјело галерији, та се трансакција уноси у Blockchain, валидира и креира се нова карика. На овај начин галерија може купцима да пружи информације о поријеклу умјетнине на основу информација које су верификоване. Према томе, сви догађаји су забиљежени и могу се пратити, трансакције се не доводе у питање због кориштења криптографије, историја је фиксна и перманентна. Валидација се постиже концензусом бес посредника, модел је отпоран и скалабилан.

кад је у питању размјена информација и података, а самим тим и заштита купаца умјетничких дјела. Иако још увијек не постоје јасни стандарди у вези Blockchain технологије и њене примјене на тржишту умјетнина, пријелаз на аутоматизацију требао би побољшати сигурност, транспарентност и слободније трговање умјетнинама колекционарима, аукцијским кућама, трговцима умјетнинама, галеристима и купцима. Међутим, овај пријелаз, такођер, укључује тумачење законских права, обвеза и правних лијекова у оквиру који је једним дјелом дигиталан. Технологија Blockchain је новина на тржишту и пословни модели су још увијек у развоју, а остаје да се види какав ће успјех постићи на тржишту умјетнина.

Katica Tomić, Master of Law

Rechtsanwälte BVM, 1010 Vienna, Austria

THE PROBLEM OF LIABILITY IN THE AUTHENTICATION OF ARTWORKS, TRANSPARENCY AND BLOCKCHAIN TECHNOLOGY

Summary

Continuous changes in society, technological development, globalization and modern information technologies provide new, more advanced and better possibilities for assessing and determining the authenticity of works of art. This development is followed by a huge increase in the market value of paintings, graphics and other visual arts, and thus the detection of forged or wrongly estimated artwork. The problem of determining the authenticity of art works has always been a headache for art historians, collectors, auction houses, art dealer and gallery owners, and the lack of legislation that determine the necessary qualifications for the title of “expert of art” and question their responsibilities create a problem introducing legal and socio-economic principles of market valuation of artistic works. The lack of transparency and complexity of the art market because of the large number of different intermediaries, frequency acquisition of works of art under suspicious circumstances raise an issue of customer protection – buyer of art work. For these reasons there is art industry interest in art blockchain technology and large number of start-up companies are researching the application of current business models based on blockchain technology to enable demonstration of questionable attribution and forged works of art.

Keywords: blockchain technology, Bitcoin, authentication, transparency, forgery, art market